

การปฏิรูปการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย : กรณีศึกษาพื้นที่ จังหวัดพิษณุโลก Law Reform for Aiding People in the Area of Phitsanulok Province

ศุทธิณี อยู่สวัสดิ์¹

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 99 หมู่ 9 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000,
เมลล์ติดต่อ: suttineey@nu.ac.th

Suttinee Yusawat²

Faculty of Law, Naresuan University, 99 Moo 9 Mueang, Phitsanulok 65000,
E-mail: suttineey@nu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคดีซึ่งผู้เสียหายได้รับผลกระทบจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รวมทั้งมุ่งศึกษาถึงต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ในการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย 2) เพื่อพัฒนาศูนย์ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายระดับจังหวัด เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเข้าถึงการช่วยเหลือทางกฎหมาย รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และ 3) เพื่อศึกษาถึงมาตรการต่างๆที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การจัดทำร่างพระราชบัญญัติสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านกฎหมาย พ.ศ..... ให้สอดคล้องกับหลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice System)

ผลการวิจัยพบว่า 1) มีปัญหาหลายประการที่เกิดขึ้นกับผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ในการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมาย และต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนต่างๆ จะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของคดีแต่ละคดี 2) การขาดรูปแบบ

¹ อาจารย์ประจำ

² Lecturer

แนวทาง ความรู้ และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้เสียหาย ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาคือควรมีการจัดทำพระราชบัญญัติสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รวมถึงการส่งเสริมอาสาสมัครสิทธิมนุษยชนให้มีความรู้เพิ่มเติม และมีพันธมิตรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้บรรดาศูนย์กฎหมายต่างๆ ควรมีบทบาทสำคัญในการประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

คำสำคัญ: การปฏิรูปการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย, หลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, ศูนย์การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the case of the victims who suffer adverse effect derived from criminal justice systems and to find out the economic cost that should be provided for legal aid. 2) to develop provincial legal clinic in order to promote and protect the fundamental rights of people for accessing legal aid and to facilitate the cooperation relating to criminal justice system between private and public sectors and 3) to find out the appropriate measures for the enactment of the act concerning the right of people in accessing legal aid in accordance with the United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems.

The results found that 1) there were various problems occurred to the victims in accessing legal aid in criminal justice system and the economic cost occurred in the process was varied depending on the nature of the case. 2) The lack of models, guidelines, knowledge and cooperation between relevant sectors concerning criminal justice system were the crucial issues that cause adverse effect to the victims. 3) In order to solve these problems, the new laws should be enacted in accordance with the United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems. Also, the paralegal profession should be promoted by providing more knowledge and associations in criminal justice systems. Lastly, all legal clinics should play more important roles for the cooperation between relevant sectors relating to criminal justice systems.

Keywords: Law Reform for Legal Aid, United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, Law Clinics

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม้ว่าระบบอำนาจยุติธรรมทางอาญาแก่ประชาชนของประเทศไทยจะมีกฎหมายที่ได้รับการบัญญัติขึ้นเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนมีนโยบายและแนวทางปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือและเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายลงโทษผู้กระทำความผิด ตลอดจนคืนความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องโทษที่มีผู้กระทำความผิดที่แท้จริงในคดีอาญา แต่อย่างไรก็ตาม มีเพียงประชาชนส่วนน้อยเท่านั้น ที่สามารถเข้าถึงการบริการด้านกฎหมาย (Legal Service) ได้ ไม่ว่าจะเป็นการให้บริการการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน ชั้นศาล และในชั้นบังคับคดีเพื่อให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาล หรือในชั้นราชทัณฑ์ รวมถึงการได้รับการช่วยเหลือในเรื่องค่าเยียวยาความเสียหาย (Compensation) ที่ผู้บริสุทธิ์ได้รับการต้องคำพิพากษาจำคุก

จากปัญหาดังกล่าว จึงเกิดแนวความคิดในการจัดทำร่างพระราชบัญญัติสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านกฎหมาย พ.ศ.... ขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems) ด้วย ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะภาคเหนือตอนล่าง อันได้แก่ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ประชาชนผู้ได้รับความเดือนร้อนเสียหายมาปรึกษากับศูนย์การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และจาก ศูนย์กฎหมายเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

และเพื่อให้มีการช่วยเหลือด้านกฎหมายให้ครอบคลุม จึงต้องมีการพัฒนารูปแบบการให้การช่วยเหลือทางกฎหมายที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย ที่สามารถให้คำปรึกษากฎหมายได้อย่างทันท่วงที ซึ่งบุคคลดังกล่าวอาจไม่ใช่ทนายความ แต่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะให้คำปรึกษาได้ในฐานะอาสาสมัครสิทธิมนุษยชน (Paralegal) อีกด้วย

1.2 ขอบเขตการวิจัย

1) ศึกษาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งที่ได้รับความช่วยเหลือด้านกฎหมายจากศูนย์การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และศูนย์กฎหมายเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงที่ทันสมัยและเกิดขึ้นจริงจากตัวผู้เสียหายและนำมาพิจารณาหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่เกิ่ขึ้นต่อไป

2) ศึกษาถึงความเป็นไปได้ และช่องทางในการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือระหว่างสำนักงานอัยการจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานบังคับคดีจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานยุติธรรมชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เรือนจำจังหวัดพิษณุโลก องค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ และกำนันตำบลท่าโพธิ์

3) ศึกษาถึงวิธีการจัดการอบรมและพัฒนารูปแบบการให้การช่วยเหลือทางกฎหมาย โดย อาสาสมัครสิทธิมนุษยชน (Paralegal)

4) ศึกษาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเพื่อให้มีการจัดทำ ร่างพระราชบัญญัติสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านกฎหมาย พ.ศ. ขึ้นให้สอดคล้องกับหลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems)

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนที่ตกเป็นผู้เสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อให้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านกฎหมาย พ.ศ. ขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems)

2) เพื่อพัฒนาศูนย์การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในระดับจังหวัด เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกฎหมายแก่ประชาชน และเพื่อประสานความร่วมมือกับองค์กรของรัฐและเอกชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอีกด้วย และเพื่อจัดให้มีอาสาสมัครสิทธิมนุษยชน (Paralegal) ขึ้น

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

1) เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และหลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice System)

2) เน้นการศึกษาวิจัยเชิงร่วมสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เสียหายและผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้เสียหายที่รับคำปรึกษาจากศูนย์การให้

ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ และจากศูนย์กฎหมายเข็มน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

3) ศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือประชาชนในกระบวนการยุติธรรม เพื่อศึกษาหาแนวทางประสานความร่วมมือเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนเสียหายจากกระบวนการยุติธรรม

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ทำให้มีการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้เสียหาย และทำให้มีการจัดทำ ร่างพระราชบัญญัติสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านกฎหมาย พ.ศ. ขึ้น โดยให้สอดคล้องกับหลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems)

2) ทำให้มีการพัฒนาศูนย์การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในระดับจังหวัด เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกฎหมายแก่ประชาชน และเป็นศูนย์ที่สามารถประสานความร่วมมือกับองค์กรของรัฐและเอกชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อีกด้วย

3) ทำให้เกิดการจัดอบรมและการจัดให้มีอาสาสมัครสิทธิมนุษยชน (Paralegal) เพื่อช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนได้อย่างรวดเร็วและสามารถประสานงานหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อีกด้วย

2. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ของประเทศไทย และแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึง ความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เนื่องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยมีหลายฉบับ ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้ จึงขอยกเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยในครั้งนี้ อันได้แก่

2.1. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ขั้นตอนต่าง ๆ ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม ด้วยเหตุนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีอาญา ไว้ทุกขั้นตอนไม่ว่าจะ

เป็นขั้นสอบสวน ขั้นก่อนพิจารณาคดี และชั้นพิจารณาคดี โดยเฉพาะผู้ต้องหา และจำเลย ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงในการดำเนินคดีอาญา ดังนี้

2.1.1 การรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาชั้นก่อนพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ขั้นสอบสวนถือเป็นขั้นก่อนพิจารณาคดี ซึ่งเป็นขั้นตอนที่พนักงานสอบสวนจะทำการสอบปากคำพยาน สอบถามคำให้การผู้ต้องหา และแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อส่งมอบสำนวนการสอบสวนต่อไปให้พนักงานอัยการดำเนินการฟ้องร้องคดี³ ซึ่งในขั้นตอนการสอบสวนนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางหลักคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาไว้ดังนี้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 เป็นหลักทั่วไปในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา กล่าวคือ ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขัง มีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติของผู้ต้องหา หรือบุคคลอื่นใดที่ผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวในโอกาสแรก และผู้ถูกจับและผู้ต้องหายังมีสิทธิดังต่อไปนี้ด้วย 1) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะ 2) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนได้ในชั้นสอบสวน 3) ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติตามสมควร และ 4) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเจ็บปวด โดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา มีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาทราบถึงสิทธิใน 1) - 4)

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 กำหนดให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจจะจับบุคคลใดได้ต่อเมื่อมีหมายจับหรือเมื่อมีคำสั่งศาลเท่านั้น ในกรณีที่เจ้าพนักงานจะจับโดยไม่มีหมายจับหรือคำสั่งศาลต้องถือเป็นข้อยกเว้นจริงๆ เนื่องจากไม่ว่าการจับหรือการค้น ล้วนแล้วแต่กระทบกระเทือนถึงสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลทั้งสิ้น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 กำหนดให้ ในการจับบุคคลใด เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้ถูกจับ เว้นแต่สามารถพาไป ที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้นก็นำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบดังกล่าว แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป

ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้ถูกจับต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ถูกจับทราบ และหากมีหมายจับให้แสดงแก่ผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้น อาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบ และ

³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 17- 21 และ มาตรา 120- 147.

ปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ถ้าผู้ถูกจับประสงค์จะแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจทราบถึงการจับกุมที่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวก และไม่เป็นการขัดขวางการจับหรือการควบคุมผู้ถูกจับหรือทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็ให้เจ้าพนักงานอนุญาตให้ผู้จับดำเนินการได้ตามสมควรแก่กรณี ในการนี้ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นบันทึกการจับดังกล่าวไว้ด้วย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 เป็นการกำหนดซ้ำเพื่อย้ำให้เจ้าพนักงานต้องแจ้งสิทธิแก่ผู้ถูกจับอีกครั้ง เพื่อให้ผู้ถูกจับทราบสิทธิของตนและสามารถใช้สิทธิที่มีได้อย่างถูกต้อง กล่าวคือ เมื่อเจ้าพนักงานจับผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแล้ว พนักงานมีหน้าที่แจ้งข้อหาและรายละเอียดแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ ถ้ามีหมายจับ เจ้าพนักงานมีหน้าที่ต้องแจ้งและอ่านหมายจับให้ผู้ถูกจับทราบ และมอบบันทึกการจับแก่ผู้ถูกจับนั้น

และเมื่อได้ดำเนินการแจ้งตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ให้เจ้าพนักงานตำรวจ แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิตามมาตรา 7/1 และจัดให้ผู้ถูกจับสามารถติดต่อญาติหรือผู้ที่ผู้ถูกจับไว้วางใจ เพื่อแจ้งให้ทราบถึงการจับกุม และสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรกเมื่อผู้ถูกจับมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 วางหลักห้ามมิให้ควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้เกินกว่าความจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี⁴ ในกรณีความผิดลหุโทษ ต้องนำตัวผู้ถูกจับไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง เพื่อผลิตฟ้องฝากขัง ให้ผู้ถูกจับอยู่ในอำนาจศาล ไม่ใช่อยู่ในการควบคุมของเจ้าพนักงาน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 กำหนดให้ในคดีที่มีโทษประหารชีวิต หรือ ในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาก่อนเริ่มถามคำให้การ พนักงานสอบสวนต้องถามผู้ต้องหาว่ามีทนายหรือไม่ ถ้าไม่มีพนักงานสอบสวนต้องจัดหาทนายความให้ สำหรับคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การ พนักงานสอบสวนต้องถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้พนักงานสอบสวนจัดหาทนายความให้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/3 เป็นการประกันสิทธิของผู้ต้องหาในการมีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างการสอบสวน (Right to Counsel หรือ Right to Access to a Lawyer) รวมถึงสิทธิการมีบุคคลที่ตนไว้วางใจอยู่ร่วมในการสอบสวนได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้พนักงานสอบสวนกระทำการอันมิชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งคำให้การของผู้ต้องหานั่นเอง

⁴ การควบคุมตัวผู้ต้องหาต้องวินิจฉัยพฤติการณ์ว่า มีความจำเป็นหรือไม่จำเป็น ซึ่งต้องพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไปดังนี้ มิได้หมายความว่า ต้องควบคุมตัวผู้ถูกจับโดยการคุมขังทุกกรณีไป ดู คณิต ฒ นคร, (2555), *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน), 353- 355.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 เป็นการบัญญัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่ต้องแจ้งสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาทราบ เพื่อให้ผู้ต้องหาจะได้ทราบว่าตนมีสิทธิใดบ้าง เพื่อให้การใช้สิทธิเป็นไปอย่างถูกต้องและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในชั้นพนักงานสอบสวนได้อย่างแท้จริง กล่าวคือ เจ้าพนักงานสอบสวนต้องแจ้งแก่ผู้ต้องหา ก่อนถามคำถามให้การ ดังนี้ 1) ผู้ต้องหาจะมีสิทธิจะให้การหรือไม่ก็ได้ (Right to Remain Silent) และถ้อยคำที่ผู้ต้องหาพูดอาจใช้เป็นพยานประจักษ์ผู้ต้องหาได้ในชั้นพิจารณาคดี และ 2) ผู้ต้องหาจะมีสิทธิจะมีทนายความหรือผู้ที่ตนไว้วางใจอยู่รวมด้วยตลอดเวลาที่ทำการสอบสวน (Right to Counsel หรือ Right to Access to a Lawyer)

ซึ่งการแจ้งสิทธิดังกล่าวนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิแก่ผู้ต้องหา ก่อนสอบปากคำทุกครั้ง หากพนักงานสอบสวนไม่แจ้งสิทธิย่อมมีผลให้ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ต้องหาได้ให้ไว้แก่พนักงานสอบสวน ไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาได้

2.1.2 การรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลยชั้นพิจารณาคดีตามประมวลวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 เป็นหลักประกันสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่สืบเนื่องมาจากในชั้นสอบสวน⁵ อันเนื่องมาจากเหตุแห่งอายุ และเหตุแห่งความรุนแรงของโทษที่จำเลยพึงได้รับ กล่าวคือ กำหนดให้ในคดีที่มีโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มการพิจารณา ศาลต้องถามผู้ต้องหาว่ามีทนายหรือไม่ ถ้าไม่มีให้ศาลจัดหาทนายความให้ สำหรับคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาคดี ศาลต้องถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ให้ศาลจัดหาทนายความให้

2.2 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528

เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้เป็นต้นแบบ (Model) ในการริเริ่มการมีอาสาสมัครสิทธิมนุษยชน (Paralegal) ซึ่งจะอยู่กับผู้เสียหาย ตั้งแต่เริ่มต้นคดีไปจนคดีสิ้นสุด ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องจึงต้องศึกษา พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 ในบางมาตราที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 มาตรา 7 (5) กำหนดวัตถุประสงค์ของสหภาพทนายความในเรื่องของการให้ความช่วยเหลือทางคดีแก่ประชาชนไว้ว่า สหภาพทนายความมี

⁵ ดู ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 134/1.

วัตถุประสงค์ในการส่งเสริม ช่วยเหลือ แนะนำ เผยแพร่และให้การศึกษาแก่ประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมาย ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าวสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 81 (1)⁶ นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการที่จะให้สหภาพความมีอำนาจหน้าที่ในการจัดอบรม และผลิตอาสาสมัครสิทธิมนุษยชน (Paralegal) เพื่อช่วยเหลือประชาชนในอนาคต จึงยังคงอยู่ในอำนาจวัตถุประสงค์ของสหภาพความที่สามารถกระทำได้ ไม่ขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 มาตรา 78 ได้กำหนดให้ ประชาชนผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายต้องเป็นผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในการต่อสู้คดี คือ มิได้มีแต่คนรวยเท่านั้นที่สามารถต่อสู้คดีได้ หากแต่คนยากจนที่ได้รับความไม่เป็นธรรมก็มีสิทธิ และความชอบธรรมในการต่อสู้คดีเช่นกัน ซึ่งเป็นไปตามหลักอาวรุทที่เท่าเทียม (Equality of Arms)⁷ นั่นเอง

2.3 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้มีการเก็บข้อมูลและได้รับความร่วมมือจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดพิษณุโลก ในเรื่องการเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญา ซึ่งอำนาจหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดนั้นได้รับการสถาปนาขึ้นโดยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้ จึงต้องศึกษาพระราชบัญญัติดังกล่าว เฉพาะในมาตราที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ในการจัดทำงานวิจัยฉบับต่อไป ซึ่งในส่วนของการเยียวยาผู้เสียหายนั้น เฉพาะแต่คดีอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาที่กระทำต่อผู้เสียหายดังต่อไปนี้⁸ ในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ (มาตรา 276 ถึงมาตรา 287) ความผิดต่อชีวิต (มาตรา 288 ถึงมาตรา 294) ความผิดต่อร่างกาย (มาตรา 295 ถึงมาตรา 300) ความผิดฐานทำให้แท้งลูก (มาตรา 301 ถึงมาตรา 305) และ ความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บ หรือ

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 81 วางหลักไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(1) ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึงส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

⁷ ณัฐถาวดี ลีตระกูล, (2555), “สิทธิในการมีทนายความ: ศึกษาเปรียบเทียบผลการละเมิดสิทธิในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต), 15-16.

⁸ รายการท้ายตารางพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

คนชรา (มาตรา 306 ถึงมาตรา 308) หากเป็นคดีอาญาอื่นใดนอกเหนือจากคดีที่กล่าวมา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดพิษณุโลกย่อมไม่มีอำนาจหน้าที่ในการเยียวยาผู้เสียหาย

กล่าวคือ ผู้เสียหายที่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดพิษณุโลกต้องเป็นบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต หรือร่างกาย หรือจิตใจ อันเกิดจากการกระทำความผิดอาญาอันเกี่ยวกับเพศ ความผิดต่อชีวิต ความผิดต่อร่างกาย ความผิดฐานทำให้แท้งลูกและความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บ หรือคนชรา ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น กล่าวคือ ผู้เสียหายที่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญานั้นเอง ทั้งนี้เพราะค่าตอบแทนที่ผู้เสียหายพึงได้รับนั้น สำนักงานยุติธรรมจังหวัดพิษณุโลกให้แบบให้เปล่า กล่าวคือ ถ้าเป็นผู้เสียหายที่มีคุณสมบัติตามที่พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาฯ กำหนดย่อมมีสิทธิได้รับค่าตอบแทน ตามอัตราที่กำหนดแบบไม่ต้องขอใช้คืนรัฐ

ส่วนจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดพิษณุโลกต้องเป็นบุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา จะมีสิทธิได้รับเนื่องจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีนั้นพึงเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด เท่านั้น

ส่วนมาตรา 18 บัญญัติรับมาตรา 17 กำหนดว่าค่าตอบแทนที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับจากการตกเป็นผู้เสียหายในการกระทำความผิดตามที่กล่าวข้างต้นมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนซึ่งค่าตอบแทนหมายถึง

1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย และจิตใจ

2) ค่าตอบแทนในกรณีที่ผู้เสียหายถึงแก่ความตายจำนวนไม่เกินที่กำหนดในกฎกระทรวง

3) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ และ

4) ค่าตอบแทนความเสียหายอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร

สำหรับการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา มาตรา 20 กำหนดว่าจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ดังนั้น หากเป็นจำเลยในคดีที่เอกชนหรือผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง ย่อมไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทน

2) จำเลยถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีและ

3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีการถอนฟ้องใน

ระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

และมาตรา 21 ให้การกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยตามมาตรา 20 เป็นไปดังนี้

- 1) ค่าทดแทนการถูกคุมขังให้คำนวณจากจำนวนวันที่ถูกคุมขังในอัตราที่กำหนดไว้สำหรับการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา
- 2) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย และจิตใจ หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี
- 3) ค่าทดแทนในกรณีที่จำเลยถึงแก่ความตายและความตายนั้นเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี จำนวนไม่เกินที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง
- 4) ค่าขาดประโยชน์นำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี
- 5) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดีทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง เว้นแต่ที่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นแล้ว

ทั้งนี้ มาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ผู้เสียหาย จำเลย หรือทายาท ซึ่งได้รับความเสียหายที่มีสิทธิขอรับค่าตอบแทน โดยค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายนี้ สามารถยื่นคำขอต่อคณะกรรมการ ณ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดพิษณุโลก ตามแบบที่สำนักงานกำหนดภายในระยะเวลา 1 ปีนับแต่วันที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการกระทำความผิด หรือวันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง เพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แล้วแต่กรณี

2.4 แนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมาย ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนและการสนับสนุนจากสหประชาชาติ (United Nations) เพื่อศึกษาวิจัยแนวทางปฏิรูปกฎหมายเพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนในการต่อสู้คดี (Legal Aids) การจัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือกฎหมายแก่ประชาชนในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการฝึกอบรมและจัดให้มีอาสาสมัครสิทธิมนุษยชน (Paralegal) เพื่อให้สอดคล้องกับหลักประกันสิทธิตามแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems) ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้ จึงต้องศึกษาแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เฉพาะแต่หลักการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติดังกล่าวอย่างแท้จริง

2.4.1 แนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับรองและคุ้มครองไว้ในหลักการข้อที่ 1 ว่าประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านกฎหมาย กล่าวคือ เป็นการยอมรับกันอย่างเป็นทางการว่าการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายเป็นองค์ประกอบหรือสาระสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ตั้งอยู่บนหลักนิติธรรม ซึ่งถือเป็นหลักการพื้นฐานในการให้ความคุ้มครองหรือเป็นหลักประกันสิทธิของประชาชน ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้หมายรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ยังถือเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานที่รัฐควรกระทำเพื่อประกันสิทธิของประชาชนในอันที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านกฎหมายโดยควรมีการบัญญัติไว้เป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่นตามความเหมาะสม

ซึ่งสำหรับประเทศไทยนั้นได้มีการบัญญัติกฎหมายรับรองสิทธิดังกล่าวไว้แล้วในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 40 เรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ว่า การให้ความช่วยเหลือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือ การที่ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ นอกจากนี้ ยังบัญญัติเรื่องการมีสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม รวมถึงสิทธิในการมีโอกาสต่อสู้อย่างพอเพียง การตรวจสอบหรือการได้รับพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว⁹

2.4.2 แนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับรองและคุ้มครองไว้ในหลักการข้อที่ 3 เรื่องความช่วยเหลือด้านกฎหมายสำหรับบุคคลผู้ต้องสงสัยหรือถูกแจ้งข้อหาทางอาญาว่า รัฐควรประกันว่าบุคคลต้องได้รับความช่วยเหลือด้านกฎหมายในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่ว่าจะเป็นบุคคลผู้ที่ถูกจับกุม บุคคลผู้ถูกควบคุมตัว บุคคลผู้ต้องสงสัยหรือบุคคลผู้ถูกแจ้งข้อหาทางอาญาซึ่งมีโทษจำคุกหรือโทษประหาร

2.4.3 แนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับรองและคุ้มครองไว้ในหลักการข้อที่ 14 เรื่อง ความร่วมมือว่า รัฐควรยอมรับและส่งเสริมบทบาทของสหภาพทนายความ มหาวิทยาลัยภาคประชาสังคมและกลุ่มและสถาบันที่ให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายอื่น ๆ ซึ่งจากหลักการนี้

⁹ หลักการดังกล่าวยังปรากฏในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 มาตรา 134/3 มาตรา 134/4 และมาตรา 173 ซึ่งเป็นการประกันสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการมีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างชั้นสอบสวนและในชั้นศาล (Right to Access to a Lawyer)

นั่นก่อให้เกิดภารกิจในการอบรมอาสาสมัครสิทธิมนุษยชนเพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นคดีได้ทันที่ และพันธกิจระหว่างสหภาพนายความ มหาวิทยาลัย และองค์กรภาคีภาครัฐต่าง ๆ ในประเทศไทยขึ้น เพื่อประสานงานในการให้ความช่วยเหลือประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.4.4 แนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับรองและคุ้มครองไว้ในแนวปฏิบัติข้อที่ 14 เรื่องอาสาสมัครสิทธิมนุษยชนว่า หากสอดคล้องกับกฎหมายในประเทศและมีความเหมาะสม รัฐควรยอมรับบทบาทของอาสาสมัครสิทธิมนุษยชน กรณีที่มีการเข้าถึงทนายความได้อย่างจำกัด

3. ผลการวิจัย

การเก็บข้อมูลในงานวิจัยฉบับนี้ ได้มีการแยกศูนย์ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายออกเป็น 2 ศูนย์ด้วยกัน กล่าวคือ ศูนย์ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ และศูนย์กฎหมายเข็มน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษา 2 ศูนย์ดังกล่าวในฐานะเป็นแบบ (Model) เพื่อปฏิรูปกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้จะหยิบยกข้อเท็จจริงที่ผู้เสียหายมาขอรับความช่วยเหลือที่ศูนย์ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ เพียงข้อเท็จจริงเดียวเท่านั้น เพื่อให้เห็นข้อเท็จจริง ปัญหา และผลการวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบคดี

3.1 ข้อเท็จจริงโดยย่อ เรื่อง คดีรับโทษจำคุกทั้งที่บริสุทธิ์¹⁰

ผู้เสียหายเล่าว่า ก่อนหน้าวันที่ผู้เสียหายจะถูกเจ้าพนักงานตำรวจจับกุม 1 วัน มีการกระทำความผิดฐานชิงทรัพย์โดยใช้ยานพาหนะพาทรัพย์นั้นไป เกิดขึ้นในอีกตำบลหนึ่งซึ่งไม่ใกล้เคียงกับบ้านของผู้เสียหายเลย โดยคนร้ายได้ขับขีรถจักรยานยนต์เข้ามาในร้านขายของชำร้านหนึ่งในซอยนั้น เมื่อมาถึงร้าน คนร้ายจอดรถจักรยานยนต์ ถอดรองเท้าแตะก่อนจะเดินเข้าร้านขายของชำ แล้วหยิบเอาน้ำอัดลมขึ้นมาดื่ม

เมื่อคนร้ายดื่มน้ำอัดลมแล้วจึงสังเกตเห็นว่าเจ้าของร้านขายของชำ เป็นหญิงชราอายุกว่า 60 ปี ใส่สร้อยคอทองคำหนัก 4 บาท คนร้ายจึงตอยตาของหญิงชราจนตาแตกแล้วกระชากสร้อยหนีขึ้นรถจักรยานยนต์ไป คนร้ายทิ้งรองเท้าแตะ แวนสายตายาว และขวดน้ำอัดลมที่

¹⁰ สรุปบทสัมภาษณ์จากการถอดเทปสัมภาษณ์ผู้เสียหาย เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2558 ณ ห้องประชุมเล็ก คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

คนร้ายดื่มไวน์ที่เกิดเหตุ ซึ่งของเหล่านี้ที่คนร้ายทิ้งไว้ เจ้าพนักงานตำรวจได้ยึดไว้เป็นหลักฐานในคดีนี้

ปรากฏว่าวันถัดจากวันที่เกิดเหตุ นั้น ผู้เสียหายกำลังนั่งรับประทานอาหารเข้าอยู่ด้วยครอบครัว เจ้าพนักงานตำรวจก็บุกเข้ามาทำการจับกุมตัวผู้เสียหาย ในบ้านของผู้เสียหายต่อหน้าทุกคนในครอบครัว โดยมีหมายจับตามกฎหมาย และเมื่อเจ้าพนักงานตำรวจจับกุมผู้เสียหายแล้ว ก็นำตัวผู้เสียหายมาที่สถานีตำรวจ โดยไม่มีการแจ้งข้อหาและสิทธิของผู้ต้องถูกจับในขณะทำการจับกุม และเจ้าพนักงานตำรวจคนดังกล่าวได้เขียนลงบันทึกการจับกุมว่า จับกุมผู้เสียหายได้ที่กลางซอย ซึ่งขัดต่อความเป็นจริงที่จับกุมตัวในบ้านของผู้เสียหายเอง จากนั้นจึงจะมีการแจ้งข้อหาแก่ผู้เสียหาย หากแต่ยังไม่มีการแจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหายและผู้เสียหายไม่มีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างสอบสวนแต่อย่างใด

เมื่อผู้เสียหายได้รับการแจ้งข้อหาแล้ว ผู้เสียหายก็ให้การปฏิเสธมาโดยตลอด เจ้าพนักงานตำรวจกลุ่มเดียวกับที่ทำการจับกุมนั้น ก็จัดให้มีกลุ่มบุคคล (ซึ่งต่อมาภายหลังจะเป็นพยานบุคคลยืนยันว่า เห็นตัวผู้เสียหายกระทำความผิดดังกล่าว) เข้ามาในห้องสอบสวนเพื่อเห็นหน้าและจดจำหน้าผู้เสียหายได้ เมื่อบุคคลกลุ่มนี้ออกไปจากห้องสอบสวนแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจกลุ่มนี้ก็กล่าวแก่ผู้เสียหายว่า ขอเงิน 50,000 บาท ถ้าผู้เสียหายไม่ได้กระทำความผิดจริง ซึ่งผู้เสียหายปฏิเสธ หากแต่เจ้าพนักงานตำรวจกลับให้ผู้เสียหายไปลงสมัครลงเท้าที่คนร้ายตัวจริงทิ้งไว้ ว่าใส่ได้หรือไม่ และให้ลงใส่แว่นสายตาวาวซึ่งคนร้ายทิ้งไว้ในที่เกิดเหตุ โดยปราศจากการป้องกันมิให้พยานหลักฐานชั้นดังกล่าวเสียหาย ซึ่งทั้งรองเท้าและแว่นสายตานั้น ผู้เสียหายไม่สามารถใส่ได้

หลังจากนั้น จัดให้เจ้าทุกข์ที่เป็นหญิงชราซึ่งได้รับบาดเจ็บช้ำตัว ปรากฏว่าหญิงชรายืนยันว่าจำใบหน้าของคนร้ายได้ ซึ่งคือผู้เสียหาย ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้เสียหายไม่มีรถจักรยานยนต์ยี่ห้อ สี และทะเบียนหมายเลขดังกล่าวที่ทั้งหญิงชราเจ้าทุกข์กล่าวหา

และเมื่อกลับมาถึงสถานีตำรวจ เจ้าพนักงานตำรวจก็จัดให้กลุ่มบุคคลกลุ่มเดียวกับที่เจ้าพนักงานตำรวจได้ให้เข้ามาเพื่อจดจำหน้าผู้เสียหาย ซึ่งบุคคลทั้งหมดต่างอ้างเป็นประจักษ์พยานว่าเห็นผู้เสียหายกระทำความผิดจริงตามข้อกล่าวหาของพนักงานตำรวจ ด้วยเหตุนี้เมื่อคดีมีทั้งประจักษ์พยาน และวัตถุพยานเพียบพร้อม เจ้าพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเมื่อสอบสวนเสร็จ จึงได้เสนอความเห็นควรสั่งฟ้องไปยังพนักงานอัยการ¹¹ หลังจากนั้นไม่นาน พนักงานอัยการจึงได้สั่งฟ้องผู้เสียหายฐานชิงทรัพย์ตาม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 339 ซึ่งมีระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 5 ปีถึง 10 ปี และปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงสองหมื่นบาท ซึ่งทั้งนี้ ก่อนขึ้นศาลผู้เสียหายไม่เคยได้รับการอนุญาตให้ประกันตัว

¹¹ ขั้นตอนตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 141, 142.

ในการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ผู้เสียหายไม่กล้ากล่าวว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เนื่องจากนายความเชื่อว่าหากกล่าวอะไรจะกลายเป็นว่าเป็นผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายจึงไม่สู้คดีเพื่อปกป้องตนเองเพราะความไม่รู้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อพยานหลักฐานทุกชิ้นไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคลและพยานวัตถุชี้ให้เห็นว่าผู้เสียหายเป็นผู้กระทำความผิด ศาลชั้นต้นจึงพิพากษาลงโทษจำคุกผู้เสียหายเป็นเวลา 5 ปี ซึ่งหลังจากศาลอุทธรณ์พิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาผู้เสียหายได้พบคุณสาโรจน์ จันทศิริ ผู้ซึ่งเป็นกรรมการและนายความประจำศูนย์ให้คำปรึกษากฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ซึ่งเห็นใจและให้ความสนใจในคดีนี้เป็นพิเศษเพราะภายหลังเมื่อได้สอบถามประชาชนในตำบลที่ผู้เสียหายอยู่อาศัยแล้วพบว่าผู้เสียหายเป็นคนดี ขยันทำงาน ประกอบกับในวันที่เกิดเหตุมีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่สามารถเป็นพยานได้ว่า ผู้เสียหายมิได้อยู่ในที่เกิดเหตุ หากแต่ทำงานอยู่ที่บ้านของตน

ท้ายที่สุด ภายหลังจากที่ผู้เสียหายต้องรับโทษจำคุกในความผิดที่ตนมิได้กระทำได้ถึง 2 ปีครึ่ง ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษากลับคำพิพากษาศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์และพิพากษายกฟ้อง ผู้เสียหายจึงเป็นอิสระในที่สุด และหลังจากนั้น ผู้เสียหายจึงได้ติดต่อเข้ามาขอรับคำปรึกษากับศูนย์ให้คำปรึกษากฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ เรื่องต้องการได้รับความช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งศูนย์ให้ความช่วยเหลือฯ ได้ประสานงานไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดพิษณุโลกเพื่อดำเนินการช่วยเหลือเยียวยาตามกฎหมายต่อไป

3.2 วิเคราะห์ผลคดีรับโทษจำคุกทั้งที่บริสุทธิ์

3.2.1 เรื่องการออกหมายจับ

จากข้อเท็จจริงดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าการออกหมายจับควรพิจารณาเหตุแห่งการออกหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 โดยพิจารณาจากเหตุที่กระทบสิทธิของผู้ถูกจับน้อยที่สุดก่อน เนื่องจากในการออกหมายจับนั้นโดยหลักแล้วเจ้าพนักงานตำรวจต้องร้องขอให้ศาลออกหมาย โดยต้องปรากฏเหตุให้ออกหมายตามมาตรา 66 ซึ่งในการพิจารณาเหตุออกหมายนั้น ต้องมีเหตุในการออกหมายจับตามกฎหมาย และควรพิจารณาเรียงลำดับตามเหตุที่กระทบกันสิทธิของประชาชนมากที่สุดไปน้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะการออกหมายจับเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน

กล่าวคือ เป็นที่สังเกตได้ว่าในคดีนี้ได้มีการออกหมายจับผู้เสียหายทันทีโดยไม่ปรากฏว่ามีการออกหมายเรียกให้ผู้เสียหายไปให้ปากคำก่อน นอกจากนี้ เป็นการออกหมายจับโดยอาศัยเหตุว่า เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมี อัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 ซึ่งตาม

ข้อเท็จจริงนั้นปรากฏว่าตอนออกมาไม่มีหลักฐานตามสมควรเลยว่าผู้เสียหายได้กระทำความผิดอาญา เพราะหลักฐานต่าง ๆ ล้วนแต่ปรากฏขึ้นหรือเกิดขึ้นภายหลังจากที่ถูกจับกุมทั้งสิ้น ดังนั้น จึงไม่มีเหตุออกมาจับ

และเมื่อพิจารณากฎหมายเรื่องการออกมาจับแล้ว ยังปรากฏว่าไม่ต้องตามลำดับที่เจ้าพนักงานควรปฏิบัติเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชนอีกด้วย เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 วางหลักเรื่องเหตุแห่งการออกมาจับไว้เป็น 3 กรณี คือ 1) เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมี อัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปี หรือ 2) เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญา และมีเหตุอันควรเชื่อว่าจะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น นอกจากนี้ 3) ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง หรือไม่มาตามหมายเรียกหรือตามนัดโดยไม่มีข้อแก้ตัวอันควรให้สันนิษฐานว่าบุคคลนั้นจะหลบหนี

การที่เจ้าพนักงานตำรวจพิจารณาเหตุในการออกมาจับโดยพิจารณาจากอัตราโทษในความผิดที่ผู้ต้องหาได้กระทำความผิดตามที่ได้รับการแจ้งความจากผู้เสียหายเท่านั้น โดยมิได้พิจารณาเหตุออกมาจับเหตุอื่นประกอบเลยทั้งที่กฎหมายบัญญัติไว้ ดังนี้ ถ้าเจ้าพนักงานตำรวจขอออกมาจับโดยใช้ช่องทางตาม มาตรา 66 (1) แต่เพียงอย่างเดียวย่อมสามารถขอออกมาจับได้แทบทุกกรณี เพราะขอเพียงมีหลักฐานเพียงเล็กน้อยว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปี ก็เพียงพอแล้ว

ทั้งนี้ เจ้าพนักงานตำรวจควรพิจารณาก่อนว่า ผู้ต้องหาจะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นหรือไม่ เพราะตามทฤษฎีแล้วหลักการในการออกมาจับประการแรกมีขึ้นเพื่อจับผู้ต้องหามาเพื่อดำเนินคดี มิให้ผู้ต้องหาหนีคดี¹² ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นการสมควรที่จะพิจารณาเหตุแห่งการออกมาจับในข้อนี้ก่อนข้ออื่น ๆ เพื่อประกันสิทธิของผู้ต้องหา เพราะถ้าไม่ปรากฏพฤติการณ์ว่าผู้ต้องหาจะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น แม้ว่าผู้ต้องหาจะได้กระทำความผิดร้ายแรง ย่อมไม่สมควรที่จะออกมาจับผู้ต้องหา

¹² วัตถุประสงค์ของการจับมีเป้าหมายที่สำคัญ 4 ประการ คือ ประการแรก เพื่อนำตัวผู้ที่มีหลักฐานว่าน่าจะเป็นผู้กระทำความผิดมาควบคุมตัวหรือส่งฟ้องต่อศาล ประการที่สอง เพื่อป้องกันมิให้ผู้หนีก่อเหตุร้ายหรือกระทำความผิด ประการที่สาม เพื่อป้องกันมิให้ผู้หนีไปยุ่งเหยิงพยานหลักฐาน หรือยกย้ายหลักฐาน และประการสุดท้าย เพื่อดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหาตามที่กฎหมายกำหนด ดู ณรงค์ ไชยาณ, (2556), *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน), 237-238.

3.2.2 เรื่องเจ้าพนักงานตำรวจต้องแจ้งสิทธิตามกฎหมายแก่ผู้ถูกจับ และเจ้าพนักงานสอบสวนต้องแจ้งสิทธิตามมาตรา 134/1 – 134/4 ก่อนเริ่มต้นการสอบสวน

เนื่องจากเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้พนักงานตำรวจผู้ทำการจับกุมผู้ต้องหาและแจ้งสิทธิตามกฎหมายแก่ผู้ต้องหาในขณะที่ทำการจับกุมและยังต้องกระทำซ้ำอีกเมื่อถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 และมาตรา 84 และยังกำหนดให้เจ้าพนักงานสอบสวนต้องแจ้งสิทธิตาม มาตรา 134/1 – 134/4 ก่อนเริ่มต้นการสอบสวนอีกด้วย เพราะการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาถือเป็นสาระสำคัญยิ่งของการสอบสวนที่กฎหมายบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม¹³ การที่เจ้าพนักงานไม่แจ้งสิทธิแก่ผู้ต้องหาถูกจับตามกฎหมายย่อมทำให้บุคคลผู้นั้นไม่ทราบว่ามีสิทธิใดตามกฎหมายบ้างย่อมขัดต่อหลักอาวรุทที่เท่าเทียม (Equality of Arms)

อย่างไรก็ตาม การที่เจ้าพนักงานตำรวจมิได้แจ้งข้อหาและแจ้งสิทธิแก่ผู้ต้องหาถูกจับตาม มาตรา 83 มาตรา 84 และมาตรา 134/1 ถึง 134/4 ซึ่งขัดต่อหลักการประกันสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 40 และขัดต่อหลักการข้อที่ 1 ว่าประชาชนมีสิทธิของที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านกฎหมาย และ หลักการข้อที่ 3 เรื่องความช่วยเหลือด้านกฎหมายสำหรับบุคคลผู้ต้องสงสัยหรือถูกแจ้งข้อหาทางอาญา แห่งแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems) กลับมีผลเพียงดังต่อไปนี้

1) ผลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 วรรค 4 คือ ถ้าผู้ถูกจับได้ให้ถ้อยคำอื่นไว้นอกจากคำรับสารภาพ¹⁴ ย่อมต้องห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับถ้าปรากฏว่าไม่ได้มีการแจ้งสิทธิตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งผลเช่นนี้กลับสร้างความเสียหายให้แก่ฝ่ายโจทก์ที่ไม่อาจรับฟังถ้อยคำของผู้ต้องหาได้ ทั้ง ๆ ที่เกิดจากการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจ และในส่วนของผู้ต้องหาที่ถูกจับกลับเสียสิทธิในการต่อสู้คดีและเสียสิทธิในการเข้าถึงผู้ให้คำปรึกษากฎหมายตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการยุติธรรม

2) ผลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 วรรค 2 คือ ถ้าเจ้าพนักงานสอบสวนไม่ได้แจ้งสิทธิแก่ผู้ต้องหา ก่อนสอบปากคำทุกครั้งตามที่กฎหมายมาตรา 134/1 ถึงมาตรา 134/4 กำหนด ถ้อยคำใด ๆ ที่ผู้ต้องหาได้ให้ไว้แก่พนักงานสอบสวน ย่อมไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาได้ ซึ่งผลเสียในกรณีนี้ย่อม

¹³ ธานิศ เกศวพิทักษ์, (2548), คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: หจก. จีรัชการพิมพ์), 177.

¹⁴ เพราะคำรับสารภาพต้องห้ามมิให้รับฟังเด็ดขาดในชั้นจับกุมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 84 วรรค 4.

ตกแก่ฝ่ายใดที่ไม้อาจรับฟังถ้อยคำของผู้ต้องหาได้ ทั้ง ๆ ที่เกิดจากการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจเช่นเดียวกับกรณีแรก

ส่วนผู้ต้องหาที่ถูกสอบสวนนั้น ต้องเสียสิทธิในการต่อสู้คดี ซึ่งได้แก่ สิทธิในการมีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างการสอบสวน (Right to Counsel หรือ Right to Access to a Lawyer) รวมถึงสิทธิการมีบุคคลที่ตนไว้วางใจอยู่ร่วมในการสอบสวนได้ จึงทำให้พนักงานสอบสวนสามารถกระทำการอันมิชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งคำให้การของผู้ต้องหา ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าจากผลแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 วรรค 4 และมาตรา 134/4 วรรค 2 นอกจากจะสร้างความเสียหายให้แก่รูปคดีของโจทก์และทำร้ายสิทธิของผู้ต้องหาแล้วยังไม่เกิดผลดีใด ๆ กับกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเลย เพราะทำให้ศาลไม่อาจรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดได้อันจะทำให้สังคมเสี่ยงภัยต่อไป และผู้เสียหายจากการกระทำความผิดมิได้รับความเป็นธรรม

3.2.3 เรื่องการดำเนินคดีแก่เจ้าพนักงานตำรวจเรียกรับสินบน และสร้างพยานหลักฐานอันเป็นเท็จ เพื่อเป็นตัวอย่างป้องปรามมิให้มีผู้กระทำซ้ำอีก

จากที่ได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เสียหาย แม้ว่าในท้ายสุดศาลฎีกาจะยกฟ้องเพราะเหตุไม่อาจรับฟังพยานหลักฐานได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด หากแต่กลับไม่มีการดำเนินคดีแก่ตำรวจผู้ทำการเรียกรับสินบน และทำหลักฐานเท็จ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 148 หรือมาตรา 149 และยังคงอาจเป็นความผิดตามมาตรา 157 ความผิดฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อทำทำให้ผู้อื่นเสียหาย ทั้งที่คดียังไม่ขาดอายุความตามมาตรา 95 จึงทำให้ไม่เกิดการลงโทษซึ่งเป็นการป้องปรามมิให้เจ้าพนักงานตำรวจผู้อื่นเอาเยี่ยงอย่าง

3.2.4 เรื่องเจ้าพนักงานตำรวจต้องทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และเอาใจใส่ในการทำคดีและการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความถูกต้องของผู้ต้องหา

เมื่อมีคดีอาญาเกิดขึ้น เจ้าพนักงานตำรวจเป็นเจ้าพนักงานรัฐลำดับแรกที่มีอำนาจและหน้าที่ในการจับกุมตัวผู้ต้องหาเพื่อดำเนินคดี ซึ่งเจ้าพนักงานตำรวจก็ได้ยึดถือปฏิบัติเช่นนี้มาโดยตลอด จึงปราศจากการปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา เพราะเจ้าพนักงานตำรวจย่อมต้องกระทำทุกวิถีทางเพื่อหาพยานหลักฐานมาเอาผิดผู้ต้องหาให้ได้ตามอำนาจหน้าที่ของตน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าในขั้นตอนเจ้าพนักงานตำรวจนี้เองที่สิทธิของผู้ต้องหาถูกระทบกระเทือนเป็นอย่างมาก

การที่เจ้าพนักงานตำรวจพยายามสร้างพยานหลักฐานอันเป็นเท็จในคดีนี้ก็นำตัวผู้ต้องหาไปลงโทษ การปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดโต่งนี้เองที่ทำให้เจ้าพนักงานตำรวจขาดประสิทธิภาพในการทำงาน และขาดความเอาใจใส่การทำคดีและการรวบรวมพยานหลักฐานทั้ง 2 ทาง คือ ทางหนึ่งเพื่อเอาผิดแก่ผู้ต้องหา และอีกทางคือ เพื่อชี้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 313

ดังนั้น เจ้าพนักงานตำรวจต้องไม่เลือกเก็บหรือแสวงหาพยานหลักฐานแต่เพียงเพื่อจะชี้ให้ได้ว่าผู้ต้องหากระทำความผิด หากแต่ยังต้องมีหน้าที่เก็บหรือแสวงหาพยานหลักฐานที่จะแสดงให้เห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วย นอกจากนี้ เจ้าพนักงานตำรวจต้องตรวจสอบร่องรอยบาดแผลตามร่างกายของเจ้าทุกข์ประกอบด้วยในคดีที่อ้างว่ามีการใช้กำลัง เพื่อพิจารณาว่าการแจ้งความดังกล่าวเป็นความเท็จหรือไม่ รวมทั้งต้องมีการตรวจสอบร่างกายของผู้ต้องหาเพื่อหาร่องรอยที่เกิดจากการกระทำความผิดเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย¹⁵ อีกด้วย

3.2.5 เรื่องพนักงานอัยการต้องทำหน้าที่ถ่วงดุลอำนาจพนักงานสอบสวน

เนื่องจากเมื่อพนักงานสอบสวนได้รับผิดชอบได้ทำสำนวนการสอบสวนเสร็จแล้ว ย่อมส่งความเห็นควรสั่งฟ้องหรือไม่ควรสั่งฟ้องพร้อมสำนวนไปยังพนักงานอัยการ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 141, 142 ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าวก็เพื่อให้พนักงานอัยการทำหน้าที่ตรวจสอบถ่วงดุลเจ้าพนักงานตำรวจ¹⁶ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าในบางคดีเช่นคดีที่ยังมีข้อสงสัย พนักงานอัยการไม่ควรด่วนสั่งฟ้องคดีตามความเห็นของพนักงานสอบสวนเพราะจะเท่ากับว่าพนักงานอัยการมิได้ใช้อำนาจในการตรวจสอบถ่วงดุลเจ้าพนักงานสอบสวน

3.2.6 เรื่องรัฐควรให้ความช่วยเหลือเยียวยาในกรณีที่ต้องจำคุกเป็นผู้บริสุทธิ์มากกว่าที่เป็นอยู่

เนื่องจากปัจจุบันนี้ มีเพียงพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา เท่านั้น ที่ให้การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ถ้าในภายหลังพบว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งปรากฏใน มาตรา 20 ประกอบ มาตรา 21 เมื่อผู้วิจัยนำมาคิดคำนวณแล้ว พบว่าจำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายดังนี้ 1) การถูกคุมขัง 200 บาท ต่อ 1 วัน 2) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล จ่ายตามจริง แต่ไม่เกิน 30,000 บาท 3) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ จ่ายตามจริง แต่ไม่เกิน 50,000 บาท 4) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ถูกดำเนินคดี วันละไม่เกิน 200 บาท นับแต่วันที่ไม่ได้ทำงานตามปกติ และ 4) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี ได้แก่ ค่าทนายความ ซึ่งรัฐจ่ายตามจริง แต่ไม่เกินให้ระหว่าง 2,000 บาท ถึง 50,000 บาท ซึ่งเป็นจำนวนไม่มากเลยเมื่อพิจารณาจากอิสรภาพที่ต้องสูญเสียไป

¹⁵ วิธีการปฏิบัติเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 131/1 วรรค 2.

¹⁶ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, (2549), คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วย การดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา, (กรุงเทพฯ: หจก. จีระการพิมพ์), 453-454.

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปผลการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้ได้จัดทำเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำร่างพระราชบัญญัติสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านกฎหมาย พ.ศ. ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems) ผู้วิจัยจึงได้ข้อสรุปดังนี้

จากการรวบรวมข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนที่ตกเป็นผู้เสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทำให้ทราบว่าปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นอาจไม่ได้มาจากกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียว ผู้วิจัยเห็นปัญหาล้วนใหญ่ที่นั่นเกิดขึ้นจากการปฏิบัติของผู้บังคับใช้กฎหมายที่ขาดความรู้ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กำหนดขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิของผู้ที่ต้องอยู่ในฐานะผู้ถูกจับ ผู้ต้องหา และจำเลย ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพเป็นอย่างยิ่ง

ทั้งนี้ในทางปฏิบัติในชั้นจับกุมกักขัง ในชั้นสอบสวนกักขัง ไม่มีการแจ้งข้อหาและสิทธิแก่ผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหา ทั้งที่มีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจน ซึ่งนำมาสู่ปัญหาที่ทำให้ผู้ต้องถูกจับไม่ทราบสิทธิของตนและไม่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างสมบูรณ์ แม้การที่เจ้าพนักงานตำรวจจับตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริง แล้วมิได้แจ้งสิทธิตามกฎหมายอาจจะดูเหมือนไม่มีปัญหาเพราะในท้ายที่สุดผู้กระทำความผิดย่อมได้รับการลงโทษ หากแต่ในความจริงแล้วไม่ว่าจะเป็นผู้บริสุทธิ์หรือผู้กระทำความผิดต่างก็สมควรได้รับสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมกัน อันเป็นไปตามหลักอาวรุที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms)

ยิ่งไปกว่านั้น แม้จะมีกฎหมายกำหนดเหตุจับเอาไว้แล้ว และองค์กรที่มีอำนาจออกหมายจับคือศาล หากแต่ในความเป็นจริงแล้วศาลไม่อาจทราบข้อเท็จจริงได้เลยว่า มีเหตุจับตามกฎหมายหรือไม่ เพราะต้องรับฟังข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ประกอบเหตุแห่งการออกหมายจับจากเจ้าพนักงานตำรวจเท่านั้น จึงอาจทำให้ศาลไม่อาจทำหน้าที่ตรวจสอบถ่วงดุลการจับของเจ้าพนักงานตำรวจได้สมเจตนารมณ์ของกฎหมาย

นอกจากนี้ การที่เจ้าพนักงานปฏิบัติฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติเรื่องการแจ้งข้อหา แจ้งสิทธิ หรือกระทำการอันไม่ชอบใด ๆ ตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดแก่ผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหานั้น ผลร้าย (Sanction) กลับไม่ได้เกิดแก่ตัวเจ้าพนักงานที่กระทำการไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ผลร้ายกลับเกิดแก่คดีของผู้เสียหายหรือโจทก์ เพราะการที่เจ้าพนักงานไม่แจ้งสิทธิหรือกระทำการอันไม่ชอบย่อมมีผลทำให้ศาลไม่อาจรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดได้ ส่วนการไม่แจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาก่อนการสอบสวน กฎหมายถือว่าไม่มีการสอบสวน

ในข้อหาเหล่านั้น ซึ่งทำให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องคดีในข้อหาเหล่านั้นต่อไป เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผลร้ายแก่ผู้เสียหายหรือโจทก์ในคดีอาญา มิใช่ผลเสียหายต่อเจ้าพนักงานที่กระทำการอันมิชอบแต่อย่างใด

4.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา รวบรวมข้อมูล และลงพื้นที่ เพื่อทำงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาที่ละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการได้รับความช่วยเหลือในกระบวนการยุติธรรมนั้น นอกจากจะเกิดขึ้นเพราะประชาชนในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่ทราบถึงสิทธิของตนที่มีอยู่ตามกฎหมาย ขาดผู้ให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายในทันทีที่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม แล้ว ยังเกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หรือของบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งมีหน้าที่ต้องอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชน ดังนั้น ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

4.2.1 การอำนวยความสะดวกยุติธรรมมิใช่หน้าที่ขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง หากแต่ทุกองค์กรต้องประสานความร่วมมือกันเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม

4.2.2 ต้องจัดให้มีการอบรม และจัดให้มีอาสาสมัครสิทธิมนุษยชน (Paralegal) ในทุกพื้นที่ เพื่อให้การเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรมว่า บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย ดังนั้น การที่รัฐจะสามารถทำให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงการบริการด้านกฎหมายได้ง่ายและรวดเร็วมากที่สุด คือ การจัดอบรมประชาชนในพื้นที่ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักกฎหมายเบื้องต้น จัดฝึกทักษะการสอบถาม รับฟังข้อเท็จจริง และการประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม เพราะคนในพื้นที่ย่อมเข้าใจปัญหาคนในพื้นที่ได้ดีที่สุด

4.2.3 รัฐควรเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญามากกว่านี้ เนื่องจากพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้กำหนดการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งจำนวนเงินดังกล่าว เป็นจำนวนที่น้อยมาก ไม่คุ้มกับระยะเวลาที่จำเลยต้องสูญเสียอิสรภาพไปในเรือนจำ

4.2.4 เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเรื่องสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย และหลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือด้านกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems) จึงสมควรมีการร่างพระราชบัญญัติสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงบริการด้านกฎหมาย พ.ศ. ขึ้น

เนื่องจากปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่มีการเลือกปฏิบัติ และละเมิดสิทธิมนุษยชน ประกอบกับการบริหารงานยุติธรรมที่ขาดการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามที่ได้ปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้ ล้วนส่งผลกระทบต่อความยุติธรรม และการบริหารงานยุติธรรมอย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทาง หรือวางแนวทางในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับหลักมนุษยชน หลักธรรมาภิบาล หลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และหลักการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแห่งประเทศไทยได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนสร้างความเป็นธรรมได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2549). **คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในชั้นตอนก่อนการพิจารณา**. กรุงเทพฯ: หจก. จีระวิชาการพิมพ์.
- คณิต ณ นคร. (2555). **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ณรงค์ ใจหาญ. (2556). **หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ณัฐภาวดี ลีตระกูล. (2555). “สิทธิในการมีทนายความ: ศึกษาเปรียบเทียบผลการละเมิดสิทธิในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ธานิส เกศพิทักษ์. (2548). **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: หจก. จีระวิชาการพิมพ์.

Translated Thai References

- Vachanasvasti, K. (2006). **Principles of Criminal Procedure Law: Proceeding of Pre- Trial**. Bangkok: Chirarat Printing Ltd.,Part.
- Na Nakhon, K. (2013). **Criminal Procedure Law**, Bangkok: Winyuchon.
- Chaihan, N. (2012). **Principles of Criminal Procedure Law, Volume 1**. Bangkok: Winyuchon.
- Leetrakul, N. (2012). “Right to Counsel: A Comparative Study on the Result of Rights Abuses in the Inquiry and Proceedings Processes.” Thesis of the Degree of Master of Laws, Faculty of Law, Dhurakij Bundit University.
- Kedsavapitak,T.(2005). **Principles of Criminal Procedure Law, Volume 1**. Bangkok: Chirarat Printing Ltd.,Part.